

“128 MİLYAR DOLAR” DOSYASI: REZERVLER NASIL, KİMLERE AKTARILDI? (69)

Mustafa Sönmez²

Özet

Son iki yılda döviz fiyatlarının tırmanışını önlemek için “arka kapıdan”, Hazine üstünden, kamu bankaları eliyle piyasaya milyarlarca dolar verilmesinin ardından Merkez Bankası'nın (TCMB) rezervlerindeki döviz barutundan geride tek bir dolar bile kalmadı ve şu an rezerv olarak görünenler aslında 47 milyar dolarlık borç. Bu durum, saray iktidarını hayli zor bir döneme sürüklüyor ve Türkiye'yi de görüş mesafesi neredeyse sifira inmiş ağır bir sis bulutu içine gömmüş durumda.

Merkez Bankası'nı sakatlayan ve özellikle dış finans merkezlerinin gözünde Türkiye'yi aşırı riskli, güven vermeyen duruma düşüren bu tablo, 2019 ve 2020 yıllarında izlenen döviz fiyatlarını bastırmak için rezervleri eritme, satma uygulaması sonucu ortaya çıktı. Özellikle son aylarda muhalefet partilerinin “128 Milyar dolar nerede?” şeklinde sloganlaştırdıkları eleştiriye, iktidar yanıt vermekten kaçıyor.

2019 ve 2020'de toplamı kimi iddialara göre 128 milyar doları bulan, bizim hesaplamalarımıza göre de 125 milyar dolara ulaşan satışlar, Merkez Bankası'nın yasa ve ilgili yönetmeliğine göre, ihale yöntemiyle değil, şeffaflıktan uzak, kuralları çiğneyen yollarla gerçekleştirildi.

Satış tahmini, Merkez Bankası'na giren döviz ile çıkan döviz farkının rezervlere yansıyor yansımadağı takip edilerek yapıldı. Temmuz 2018- Şubat 2021 aylarını kapsayan dönemde, Merkez Bankası'na, reeskont kredileri, Hazine'nin iç ve dış borçlanmaları, Merkez Bankası'nın swap borçlanmaları nedeniyle yaklaşık 199,9 milyar dolarlık bir döviz girişi olduğu gözleniyor.

Hazine, Merkez Bankası ve diğer kamu kuruluşları adına yapılan dış borç ödemeleri ve diğer transferler, Hazine'nin döviz ve altın cinsinden iç borçları için yaptığı ödemeler, enerji KİT'lerine yapılan satışlar ile Bankaların zorunlu karşılıklarındaki azalışlar dikkate alındığında bu dönemde bilinen döviz çıkışı 77,4 milyar dolar olarak hesaplanıyor.

Merkez Bankasında aynı dönemde yaşanan döviz girişlerinden toplam döviz çıkışları düşüldüğünde brüt rezervde yaklaşık 122,5 milyar dolarlık bir artış yaşanmış olması gerekiyordu. Dolayısıyla şu anda 220,9 milyar dolarlık bir brüt döviz rezervini kontrol ediyor olması gerekirdi. Oysa 2020 biterken Merkez Bankası'nın kasasında tümü de borçlarla oluşturulmuş 95,2 milyar dolarlık bir brüt rezerv bulunuyordu.

TCMB'nin yasa ve yönetmelikte belirtilen dışında, bankalara döviz satması hukuki değil. Bilinen ihale yoluyla şeffaf satış kayıtlarında görünmeyen 125 milyar dolarlık rezerv, doğrudan bankalara değil, ama Hazine'ye aktarılmış görünmektedir. TCMB'nin dövizleri sattığı Hazine'nin dönüp bu dövizleri “Tanzim satış” yapan kamu bankalarına, onların da yerleşik firma ve kişilere, çıkmak isteyen yabancılara sattığı anlaşılıyor.

2019 ve 2020 yıllarında, Merkez Bankası yasa ve yönetmeliklerine uymayan tarzda, Hazine üstünden kamu bankalarına “arka kapıdan” gerçekleştirilen 125 milyar dolarlık Merkez Bankası rezervi, dolar kurunu baskılamak için kullanılmış görünüyor. Bu sayede 2019'da ortalama dolar kuru 5,7 TL'de, 2020'de 7,1 TL'de tutulabildi. Bu baskılama ile ekonomide GSYH küçülmesinin önüne geçilse de bastırılmış döviz, daha çok döviz tahsisinden yararlanan kesimlere yaradı.

¹ Dergimiz için özetlenen Sanayinin Sorunları ve Analizleri 69'un tam metnine www.mmo.org.tr/yayinlar adresinden ulaşabilirsiniz.

² İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

Çoğu AKP'ce kayırılan döviz borçluslu firmaların döviz varlıklarını 2019 ve 2020 yıllarında yaklaşık 26 milyar dolar kadar artırıp açıklarını daraltmaları, düşük tutulan dövizler sayesinde gerçekleşti.

2019 ve 2020'de 2 milyar dolarlık çıkış gerçekleştiren yabancı portföy yatırımcılarının, bu bastırılmış dövizden yararlananlar arasında olduğu açıktır.

Ucuz ve bol tutulan TL kredilerin yanında Merkez Bankası rezerv satışları ile ucuz tutulan döviz fiyatları, iç pazara dönük sermaye kesimlerine soluk aldırdı. Bastırılan kur, enflasyonist ortamda birikimlerini korumak isteyen ve iktidara güvenmeyen irili ufaklı tasarruf sahibinin döviz dönüşünü ve yabancı para mevduatının hızlı artışını da getirdi.

Dövizin yanı sıra altına yönelişler, altın ithalatını kamçladı ve cari açığı büyüttü.

Sonuçta bu iki yılda bastırılan kurun da etkisiyle ekonomi küçülmedi. Ama, yakın geleceğe büyük kırılmalıklar taşıdı. Günün kurtarmak adına yapılan bu satışlar, ileriye birikmiş basınçlar, enflasyon ve cari açık riskleri taşıdı.

Hepsi bir yana, ortaya çıkan fatura oldukça ağır. İktidar bu faturayı siyasi olarak ödemekten kaçabilecek durumda değil ama pandemi döneminde ağır bir yoksulluk ve işsizlik yaşayan toplumun alt, alt-orta kesimleri için bahar yerine kara kış geliyor ve esas fatura bu kesimlerin üstüne çökecek.

TCMB bu "arka kapı" ve swap işlerine hiç bulaştırılmasa, net ve brüt rezervler 125 milyar dolar daha artmış olacaktı.. Yani Merkez Bankası bugün 220 Milyar \$ rezerve sahip olabilirdi. Bu tür "arka kapı" müdahalelerinin büyük güvensizlik yarattığı ve bunun kırılmadığı biliniyor.

TCMB'nin yasa ve yönetmeliklerine aykırı biçimde eritilen dövizleri, mutlaka resmi soruşturmaya konu olmalı, özellikle bu satışlarda özel kayırmalar, "Adrese teslim" tahsisler varsa ortaya çıkarılmalıdır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne, yani "tek adam" düzenine geçildikten sonra, 20 ayda Merkez Bankası başkanının dördüncü kez değiştirilmesiyle Türkiye ekonomisinde "Yüksek faiz-yüksek döviz" sıkışması yaşanıyor. Daha dört buçuk ay önce, hızlı dolarlaşmaya önlem olarak Merkez Bankası başkanlığına sadakatinde emin olduğu bir AKP'liyi, eski Maliye Bakanı Naci Ağbal'ı getiren Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Ağbal tam da işini yapmakta iken, piyasalar kapandıktan sonra 20 Mart Cumartesi günü yayımlanan Resmi Gazete'de görevinden aldığını duyurması, herkesi şaşırttı etti.

Böyle bir karar beklenmiyordu. Göreve geldiğinden itibaren yüzde 10.25 oranındaki politika faizini 8.75 puan artırarak yüzde 19'a çıkararak, bu yolla

dolarlaşmayı yavaşlatan ve yaklaşan kara bulutlara karşı kalkan oluşturduğu çoğu kesimce kabul edilen Ağbal, belli ki "faizci" yaklaşımıyla "faiz karşıtı" AKP yöneticilerini, destekçisi sermaye gruplarını memnun edemedi.

Ağbal'ı faizler yüzde 19'a çıkmışken görevden almak, ağır bir güvensizlik yarattı ve dolar fiyatı, indiği 7.20 TL'den 8.30 TL basamağına kadar hızla tırmandı.

Hepsi bir yana, ortaya çıkan fatura oldukça ağır. Saray iktidarı bu faturayı siyasi olarak ödemekten kaçabilecek durumda değil ama pandemi döneminde ağır bir yoksulluk ve işsizlik yaşayan toplumun alt, alt-orta kesimleri için bahar yerine kara kış geliyor ve esas fatura bu kesimlerin üstüne çökecek.

Erdoğan 19 Mart'ta öyle yanlış bir tuşa bastı ki, ilk kez hem TL faizlerinin hem döviz fiyatının arttığı ve ikisinin de enflasyonu tırmandırıcı etkisinin yaşanacağı bir konjonktüre girildi. Ağbal'ın görevden alındığı günün öncesinde, 18 Mart'ta yüzde 17'den yüzde 19'a çıkarılan politika faizleri, yeni Merkez Bankası Başkanı Şahap Kavcıoğlu'nun yaptığı açıklamaya bakılırsa en azından yeni faiz toplantısının yapılacağı 15 Nisan'a kadar geçerli kalacak. Ama bu faiz artışıyla, yine görevden alma öncesi 7.60 TL'den 7.20 TL'ye kadar inen dolar fiyatı, görevden alma haberinin ertesinde, hafta başlarken 8,50 TL basamağına kadar çıktı. Bu, bir haftada dolar fiyatında yüzde 14 artış demek. Bu tırmanışa, döviz birikimleri olanlar TL'ye geçip büyük kârlar realize ederek 11 milyar dolarlık döviz satsalar da, hükümet, kamu bankaları

üstünden döviz satışları ile müdahale etmeye çalışsa da işe yaramadı. Dolar kuru Nisan ayının ilk haftasında 8.20 TL basamağında tutundu.

Faizin zaten yüksek olduğu, dövizin fiyatının da arttığı şartlarda her tür mal ve hizmetin bir maliyet artışına maruz kalması ve bundan dolayı fiyatların artması kaçınılmaz. Başka bir deyişle, bu görev değişikliği, hem faiz hem döviz fiyatlarının artışından kaynaklanan yeni bir enflasyon dalgasını tetiklemiş durumda. Bunun hem üretici hem tüketici fiyatlarını yukarı çekmesine şahit olacağımız kesin. Nitekim Mart ayında tüketici fiyatlarının yıllıkı yüzde 16,2'yi bulurken sanayici(üretici) fiyatlarının yıllıkı yüzde 31'e tırmanarak ilerisi için daha yüksek enflasyon sinyalleri verdi.

Tırmanan enflasyon, yeni güvensizlik rüzgârları, yeni risk primi artışları demek. Merkez Bankası başkanının değiştirilmesi kararı, özellikle dışarıdan borç bulmanın maliyetini ilgilendiren, yabancı yatırımcının Türkiye'ye bakışında başat etken olan CDS'i, yani risk primini kısa sürede 309'dan 474'e kadar, yüzde 53 artırdı.

Türkiye, zaten dünya konjonktüründe sert rüzgârların, basınçların altında iken yükselen risk primi eğrisi ile yeniden iyice ayrılmış aşırı riskli bir ülke konumuna geldi.

Bu hamle öyle hesapsız, öyle çürük ki hem dolarlaşmayı yeniden tetikledi, hem enflasyonu hareketlendirdi, böyle olunca da faiz indirmenin şartlarını iyice kuruttu. Önümüzdeki aylarda inadına faiz indirimi yoluna gidilirse döviz tırmanışı tepkisini karşılamak durumundalar ama onun için de Merkez Bankası'nın cephanesinde kendisine ait tek bir dolar bile yok!

Son iki yılda döviz fiyatlarının tırmanı-

şını önlemek için arka kapıdan kamu bankaları eliyle piyasaya milyarlarca dolar verilmesinin ardından döviz barutundan geride tek bir dolar bile kalmadı ve rezerv olarak görünenler aslında 47 milyar dolarlık borç. Bu durum, Saray rejimini hayli zor bir döneme sürüklüyor ve Türkiye'yi de görüş mesafesi neredeyse sifıra inmiş ağır bir sis bulutu içine gömmüş durumda.

Merkez Bankası'nda Eksi Rezerv

Önü alınamayan "dolarlaşma" ve yarattığı tahribatta, izlenen yanlış ekonomi politikalarında ısrarın önemli bir yeri var. Bu ısrar, sonuçta bugün Merkez Bankası'nı, kendisine ait tek bir doları olmayan kurum çaresizliğine getirdi. Merkez Bankası Bakanı Naci Ağbal'ın görevden alındığı 19 Mart'ta 93 milyar dolar olan brüt rezervler, takip eden haftada 26 Mart'ta 90 milyar dolara kadar geriledi. Ancak bu brüt rezervin, kendisi de Merkez Bankası'nın borçlandığı dövizlerden başka bir şey değil.

26 Mart 2021 verilerine göre, Merkez Bankası'nın, brüt rezervi (altın + döviz); Naci Ağbal'ın görevden alınmasının finansal bir krize dönüştüğü 19-26 Mart haftası 2,5 milyar dolar azalarak 26 Mart itibarıyla 90,6 milyar dolara geriledi.

Merkez Bankası'nın swap borçları dahil net rezervi 26 Mart'ta -61 milyar dolardan -60,8 milyar dolara indi. IMF ile 2002 yılında imzalanan Stand-by anlaşması ile kararlaştırılan analitik bilanço'ya göre ise (kamunun döviz mevduatı Merkez Bankası borcu sayılmadığında) net rezerv (eksi) -48,4 milyar dolardan (eksi) -47,2 milyar dolara indi. Başka bir ifadeyle, Merkez Bankası'nda rezerv olarak görünenler 47 milyar dolarlık borç dövizden başka bir şey değil.

128 Milyar Dolara Ne oldu?

Merkez Bankası'nı sakatlayan ve özellikle dış finans merkezlerinin gözünde Türkiye'yi aşırı riskli, güven vermeyen duruma düşüren bu tablo, 2019 ve 2020 yıllarında izlenen döviz fiyatlarını bastırmak için rezervleri eritme, satma uygulaması sonucu ortaya çıktı. Özellikle son aylarda muhalefet partilerinin "128 Milyar dolar nerede?" şeklinde sloganlaştırdıkları eleştiriye iktidar yanıt vermekten kaçıyor.

2019 başından itibaren döviz piyasasında yerli yatırımcıların yüksek döviz talebine rağmen, kurlardaki seyrin nasıl sakin kalabildiği dikkat çekmişti. Kamu bankalarının döviz piyasasında "nöbetçi" kalarak sürekli döviz satması yine dikkatleri çekiyordu. Merkez Bankası'nın Net Uluslararası Rezervlerin, (NUR) 2019'da aylar ilerledikçe olması beklenen düzeyin altında kalması, Merkez Bankası dövizlerine ne oluyor sorusunu daha sık sordurdu.

Özünde Merkez Bankası'nın döviz satışı şeffaf bir biçimde gerçekleşir. Merkez Bankası Kanunu, rezerv yönetimine ilişkin işlem türlerini genel hatlarıyla tanımlamaktadır. Buna göre, TCMB, yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda vadeli ya da vadesiz altın, döviz, menkul kıymet, türev ürün alım satımı, borçlanma ve borç verme işlemlerini de içeren tüm bankacılık faaliyetlerinde bulunabilmektedir. Banka Meclisinin, Kanun'dan aldığı yetkiyi kullanarak döviz rezerv yönetimine ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amacıyla onayladığı Yönetmelik, rezerv yönetimine ilişkin yapılabilecek işlemleri ve Döviz Rezerv Yönetiminde kullanılabilecek yatırım araçlarını tanımlamakta ve yatırım amaçlı işlemlere ilişkin esasları ve kısıtları belirlemektedir.

Belirlenen yasa ve yönetmelik çerçevesinde yapılan döviz satışları, aylık toplamalar halinde Merkez Bankası web sitesinde yer almaktadır. Buna göre 2013 yılında 1 milyar doları bulmayan satışlar, izleyen iki yılda yoğunlaştı ve 2014'te 4,2 milyar dolar, 2015'te 5,2 milyar dolarlık satış gerçekleşti. Bu yıllarda siyasal dalgalanmalar, genel ve yerel seçimler olduğu akıllardadır. Satışlar, 2016'da da 1 milyar dolarda kaldı ve bu 4 yılın toplamında Merkez Bankası'nın ihale yöntemiyle döviz satışları 11,3 milyar dolar dolayında gerçekleşti.

Ne var ki, 2019 ve 2020'de toplamı kimi iddialara göre 128 milyar doları bulan, bizim hesaplamalarımıza göre de 125 milyar dolara ulaşan satışlar, ihale yöntemiyle değil, şeffaflıktan uzak gerçekleştirildi. Bu satışların gerçekleşme biçimi ve tutarlarını açıklamaktan Merkez Bankası ve iktidar uzak dururken, satış tahmini, Merkez Bankası'na giren döviz ile çıkan döviz farkının rezervlere yansıyor yansımadığını takip yoluyla yapılır.

Merkez Bankası, döviz rezervini çeşitli yollardan artırabiliyor. Döviz rezervini güçlendirmek için kullanılan en önemli kalem, reeskont kredileri. Merkez Bankası ihracatçılara TL cinsinden reskont kredisi kullanıyor ve ihracatçılar bu kredilerin ödemesini döviz olarak yapıyorlar.

Reeskont kredileri 2018 Temmuz-Şubat 2021 döneminde döviz rezervine 56,1 milyar dolarlık bir katkı sağlamış görünüyor. Bu, ayda ortalama 1,8 milyar dolarlık bir katkı demek.

Hazine'nin yurtiçinden ve dışından yaptığı döviz cinsinden borçlanmalar da Merkez Bankası'nın döviz rezervinin büyüklüğünü etkiliyor. Borçlanmalar rezervi artırırken, ödemeler de azaltıyor.

Hazine'nin, Merkezi Yönetim Bütçe Finansmanı ile ilgili istatistiklerindeki dış borçlanma ve içerden döviz cinsinden yapılan borçlanmalar, aylık ortalama kurlardan dönüştürüldüğünde, Hazine'nin 32 ayda dışarıdan 29,6 milyar dolar, içerden ise döviz ve altın cinsinden toplam 52,8 milyar dolar borçlandırdığı ortaya çıktı.

Merkez Bankası'nın rezervini artıran ya da azaltan en önemli kalem olarak para swapları ön plana çıkıyor. Merkez Bankası'nın 2018'de bankalardan 3,3 milyar dolarlık swap alacağı bulunuyordu. Banka, 2018'de Rahip Brunson kriziyle birlikte, yurtiçinden ve yurtdışından swap yoluyla borçlanmaya ve bu yolla rezervlerindeki kayıpları karmaya başladı. Banka bu dönemde swap yoluyla yurtiçi bankalara ve yurtdışına (21 milyar doları Çin ve Katar Merkez Bankalarına) swap yoluyla net olarak 61,3 milyar dolar borçlandı.

Merkez Bankası'nın "Döviz çıkışı" kalemlerinin başında haftalık olarak Hazine ve diğer kamu kuruluşları ile kendisi için yurtdışına yaptığı dış borç ödemeleri ile diğer döviz transferleri geliyor. İncelenen 32 aylık dönemde Merkez Bankası'nın Hazine ve diğer kamu kuruluşları ile kendisinin yaptığı dış borç ödemeleri ve diğer döviz transferleri 44,1 milyar doları buluyor.

Aynı dönemde Hazine'nin döviz ve altın cinsinden iç borç ödemeleri de 9 milyar dolara ulaştı.

Bankaların, Merkez Bankası'nda tutmak zorunda olduğu döviz ve altın cinsinden zorunlu karşılıklarındaki değişim de döviz rezervini etkiliyor. Haziran 2018'de 58,5 milyar dolar olan döviz ve altın cinsinden zorunlu karşılıkları, Şubat 2021 sonu itibarıyla 49,4 milyar dolar düzeyinde bulunuyor. Dolayısıyla zorunlu karşılıklarda bu

dönemde 9,1 milyar dolarlık azalma yaşandı.

Merkez Bankası'nın bu dönemde şeffaf olarak yapılmış, diğer bir ifadeyle kamuoyuna açıkladığı tek döviz satış kalemi ise kamu enerji kuruluşu BOTAŞ'a yapılan döviz satışları oldu. BOTAŞ'ın enerji ithali için döviz ihtiyaçlarını piyasadan temin etmesinin kurda yüksek oynaklıklara neden olması gerekçe gösterilerek, bu kuruluşun doğrudan Merkez Bankası'ndan döviz almasına olanak tanınmıştı. Bu dönemde BOTAŞ'a yapılan toplam satış 15,1 milyar dolar oldu.

Sayıları bir bütün olarak bakıldığında, Temmuz 2018-Şubat 2021 aylarını kapsayan dönemde, Merkez Bankası'na, reeskont kredileri, Hazine'nin iç ve dış borçlanmaları, Merkez Bankası'nın swap borçlanmaları nedeniyle yaklaşık 199,9 milyar dolarlık bir döviz girişi olduğu gözleniyor.

Hazine, Merkez Bankası ve diğer kamu kuruluşları adına yapılan dış borç ödemeleri ve diğer transferler, Hazine'nin döviz ve altın cinsinden iç borçları için yaptığı ödemeler, enerji KİT'lerine yapılan satışlar ile Bankaların zorunlu karşılıklarındaki azalışlar dikkate alındığında bu dönemde bilinen döviz çıkışı 77,4 milyar dolar olarak hesaplanıyor.

Haziran 2018'de Merkez Bankasının brüt altın ve döviz rezervi 98,4 milyar dolar düzeyindeydi. Şubat 2021 sonunda ise brüt rezerv 95,2 milyar dolara geriledi. Oysa, Merkez Bankası'nda aynı dönemde yaşanan döviz girişlerinden toplam döviz çıkışları düştüğünde brüt rezervde yaklaşık 122,5 milyar dolarlık bir artış yaşanmış olması gerekiyordu. Dolayısıyla brüt rezervin şu anda 220,9 milyar dolarlık bir brüt döviz rezervini kontrol

ediyor olması gerekirdi. Oysa Merkez Bankası'nın kasasında tümü de borçlarla oluşturulmuş 95,2 milyar dolarlık bir brüt rezerv bulunuyor.

Dolayısıyla bu dönemde yaklaşık 125,7 milyar dolarlık dövizin neden rezervlerde görünmediği, daha doğrusu nasıl, hangi yollarla satıldığının açıklanması gerekiyor.

Açık olan şu ki, Merkez Bankası Kanunu ve yönetmeliklerinin öngördüğü yöntem dışında satışı gerçekleşen en az 125 milyar dolarlık döviz satışı, dolar kurunu bastırarak gibi bir sonucu gerçekleştirmek üzere yapıldı. 2019'da Merkez Bankası'nca yapılan yaklaşık 44 milyar dolarlık satışın etkisiyle 2019 ortalama yıllık dolar kuru 5,7 TL'de kaldı.

Asıl büyük satışlar ve bastırma, pandemi yılı 2020'de gerçekleşti. Büyük yabancı sermaye çıkışlarının yaşandığı ve faizin de indirilerek canlanma sağlanmaya çalışıldığı 2020'de Merkez Bankası'nın yaklaşık 94 milyar dolarının piyasaya verildiği ve bu sayede yıllık ortalama dolar kurunun ancak 7,1 TL'de tutulabildiği görülüyor.

2020'nin özellikle ikinci yarısında, kredi genişlemesi ve faiz indirimleri ile ekonomik canlanma sağlanmaya çalışıldığı dönemde, (altın ithalatında patlamanın da etkisiyle) hem ithalatta patlama hem yükselen enflasyonun yarattığı güvensizlikle dolarlaşma hızlandı ve döviz fiyatları ağır bir baskı altına girdi. Normalde piyasada 8 TL'nin çok üzerine çıkabilecek dolar/TL, Merkez Bankası satışları ile 8 TL'nin altına indirilebildi. Ancak bu, Kasım ayı başına kadar yönetilebildi. Hızlanan dolarlaşma karşısında, 2020 Kasım başında Berat Albayrak görevinden alınarak Lütfi Elvan yeni Hazine Maliye Bakanı yapıldı. Yanı sıra, Naci Ağbal Merkez

Bankası başkanlığına getirildi. Bu değişikliklerle piyasaya güven verilmeye çalışıldı ve TL faiz artışlarının hızlanmasıyla, dövizdeki tırmanış yatıştırılabildi. Merkez Bankası'nda da satılacak döviz kalmadı, rezerv vitrinine daha çok swap ile sağlanmış dövizler konulmaya başlandı.

Kimler yararlandı?

TCMB'nin kanun ve yönetmelikte belirtilenin dışında yollarla bankalara döviz satması mevzuata aykırı. Bilinen ihale yoluyla şeffaf satış kayıtlarında görünmeyen 125 milyar dolarlık rezerv satışı, doğrudan bankalara değil ama Hazine'ye aktarılmış görünmektedir. TCMB'nin dövizleri sattığı Hazine'nin dönüp bu dövizleri "Tanzim satış" yapan kamu bankalarına, onların da firma ve kişilere sattığı biliniyor. Bunun bir dizi teknik ve dolambaçlı yolları kullanılmış görünüyor.

TCMB, bu satışlar sonunda yaşadığı net ve brüt rezerv kaybını kapatmak adına Mart 2019'dan itibaren yoğun "Swap" işlemlerine başladı. Bu işlemde Bankalar ellerindeki döviz TCMB'ye borç verir, karşılığında TL borç alır. TCMB'nin bankalarla yaptığı swap tutarı 61 milyar doları geçmiş durumda. "Swap" la bankalardan kısa vade borçlanılan bu tutar rezervlere eklenince, satılan dövizlerin 61 Milyar dolarlık kısmı sanki kasaya geri konmuş görünüyor. Oysa bu, tamamen bir yanıltmaca.

TCMB döviz rezervi satışlarının etkisiyle 2019'da ortalama 5,7 TL'de, 2020'de ortalama 7,1 TL'de tutulan dolar kuru, elbette dövizle işi olan kesimlere kolaylık oldu. 2019 ve 2020 yıllarının ödemeler dengesi verileri, bastırılmış dövizden kimlerin yararlandığını yeterince ortaya koyuyor.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYH)

yüzde 1'in altında büyüdüğü 2019'da ödemeler dengesi, bekleneceği gibi, açık değil, 6,7 milyar dolar fazla verdi. Ama, büyümenin, ucuz kredi ve ucuzlatılmış döviz ile zorlandığı 2020'de GSYH artışı yüzde 1,8'i bulurken cari açık da 36,8 milyar dolara çıktı. Bu hızlı artışta aynı yıl 25 milyar doları bulan altın ithalatının önemli bir etkisi oldu. Altına talep, yurtiçi yerleşiklerin TL'ye güvensizliğinden beslendi.

Hem 2019 hem 2020'de yabancı yatırımcı çıkışı, swap ile gelen dikkate alındığında 2,1 milyar doları buldu. Bu iki yıldaki çıkışta, dövizin bastırılmış olması yabancılar için kolaylık oldu.

Bastırılmış döviz, altın hariç, 2019'da 188 milyar dolar, 2020'de 181 milyar doları bulan ithalatı cazip kıldı ve döviz talebini ağırlaştırdı. İthalat yapanlar, bastırılmış döviz ile birikimlerini ilerletirken açık, Merkez Bankası'nın rezervlerini eritmede etkili oldu. Artan ithalat ile, negatif büyüme ya da küçülmenin belki önüne geçildi ama ağır bir döviz sorunu göze alınmış oldu. Sonuçta, 2019 ve 2020'de 30 milyar dolara ulaşan cari açığa, kayıt dışı çıkış ya da net hata noksan kaleminde görülen 8,5 milyar dolarlık açık eklendi. Buna yabancıların 2,1 milyar dolarlık çıkışını da eklemek gerekir. Bu, yaklaşık 41 milyar dolarlık açığın 25 milyar doları ödemeler dengesinde "rezerv erimesi" olarak görünürken geri kalanı, swap yoluyla elde edilen ve Merkez Bankası yükümlülüğü olarak ödemeler dengesinde kayda geçen tutardan sağlandı.

Dolayısıyla, ülke swap girişi hariç tutulduğunda, resmi rezervlerdeki gerçek azalış 2019 ve 2020 yıllarında birikimli olarak 41 milyar dolara yaklaştı.

Özetle, ödemeler dengesine göre bu 41 milyar dolara yakın harcama şu

kalemler için yapıldı: İki yılda cari açık toplamı 30 milyar dolar, net hata ve noksan çıkışı 8,5 milyar dolar, TCMB yükümlülük artışı hariç finans hesabından çıkış 2,1 milyar dolar.

Merkez Bankası rezervlerinin piyasaya akıtılması ile düşük seyreden dolar kuru, borçlu olsun olmasın firmaları ve birikimlerini enflasyona karşı korumak isteyen bireyleri de harekete geçirdi ve bankalardan 2 yılda 75 milyar dolarlık döviz satın alındı.

2018'de 161 milyar dolar olan döviz mevduatı 2020 sonunda 236 milyar dolara çıktı. Artış 75 milyar doları buldu.

TCMB'nin bankalarla başlattığı swap işlemleri ise 2020 yılı sonunda 44 milyar dolar tutarına ulaştı. Bankaların bu dönemde verdiği döviz açığının TCMB işlemleriyle kapatıldığı anlaşılıyor.

2018-2020 arasında bankaların yabancı para pozisyon açığının kapatılmasında yurtiçine ihraç edilen döviz/altın hazine tahvilleri de etkili oldu. Hazine'nin yurtiçine yabancı para (YP) borcu 2018'de 1,1 milyar dolar iken 2020'de 36,2 milyar dolara kadar çıktı..

Merkez Bankası'nın yasa ve yönetmelik dışı yöntemlerle 125 milyar doları bulan rezervlerinin piyasaya verilmesi ile gerçekleşen bastırılmış döviz kuru, döviz açığı bulunan, yani döviz varlıkları döviz borçlarının üzerinde olan şirketlere de yaradı. Bu firmalar, ehven fiyatla buldukları dövizini satın alarak risklerini azalttılar. 2018'de 207 milyar dolar olan bu firmaların döviz açıkları, 2020 sonunda 158 milyar dolara kadar düştü. Başka bir ifade ile bu firmalar risklerini yaklaşık 49 milyar dolar azalttılar. Bunu, varlıklarını 26 milyar dolar artırarak, borçlarını da 23 milyar dolar azaltarak gerçekleştirdiler. Bu da

2019'da ortalaması 5,7 TL'ye, 2020'de 7,1 TL'ye düşürülmüş dolar kuru sayesinde gerçekleşti. Bu tür döviz açığı, büyük firmaların bir kısmını "mega proje" de üstlenmiş, çoğu kamu bankalarından kredilendirilmiş AKP'ye yakın sermaye grupları olduğu biliniyor.

Sonuç yerine

Özetlemek gerekirse, 2019 ve 2020 yıllarında, Merkez Bankası kanun ve yönetmeliklerine uymayan tarzda, Hazine üstünden ve "arka kapıdan" kamu bankalarına gerçekleştirilen 125 milyar dolarlık Merkez Bankası rezervi, dolar kurunu baskılamak için kullanılmış görünüyor. Bu sayede 2019'da ortalama dolar kuru 5,7 TL'de, 2020'de 7,1 TL'de tutulabildi. Bu baskılama ile ekonomide GSYH küçülmesinin önüne geçilse de, bastırılmış döviz, daha çok döviz tahsisinden yararlanan kesimlere yaradı.

Çoğu, AKP'ce kayırılan döviz borçlusu firmaların döviz açıklarını 2019 ve 2020 yıllarında yaklaşık 50 milyar dolar kadar azaltmaları, düşük tutulan dövizler sayesinde gerçekleşti.

2019 ve 2020'de 2 milyar dolarlık çıkış gerçekleştiren yabancı portföy yatırımcıları, bu bastırılmış dövizden yararlananlar arasında. Ucuz ve bol tutulan TL kredilerinin yanında Merkez Bankası rezerv satışları ile ucuz tutulan döviz fiyatları, iç pazara dönük sermaye kesimlerine soluk aldırdı. Bastırılan kur, enflasyonist ortamda birikimlerini korumak isteyen ve iktidara güvenmeyen irili ufaklı tasarruf sahibinin dövize dönüşünü ve yabancı para mevduatının hızlı artışını da getirdi. Dövizin yanı sıra altına yönelişler, altın ithalatını kamçıladi ve cari açığı büyüttü.

Sonuçta bu iki yılda bastırılan kurun da etkisiyle ekonomi küçülmedi, ama,

yakın geleceğe büyük kırılmalıklar taşıdı. Günü kurtarmak adına yapılan bu satışlar, ileriye birikmiş basınçlar, yüksek enflasyon ve cari açık riskleri taşıdı.

TCMB bu "arka kapı" ve swap işlerine hiç bulaştırılmasa, net ve brüt rezervler 125 milyar dolar daha fazla çıkabilirdi. Yani Merkez Bankası bugün 220 Milyar dolar rezerve sahip olabilirdi. Bu tür "arka kapı" müdahalelerinin büyük güvensizlik yarattığı ve bunun kırılmadığı biliniyor. Birikimini dövizde tutanlar, "kurlar manipüle ediliyor" düşüncesi ile dövizde kalma direncinde ısrar ediyor, bu da dolarlaşmayı daha katılaştırıyor. Şeffaflığı yok eden ve kurumlara güveni azaltan bu uygulama, mevcut yabancı yatırımcıların girişlerini caydırdı. Türkiye'ye iki yıldır portföy yatırımcısı gelmediği gibi çıkışlar arttı. Düşük rezerv seviyesi nedeniyle yeni portföy yatırımcıları Türkiye'den uzak duruyor.

Merkez Bankası rezervleri böyle havardaca harcanmasa, rezervler daha yükseklerde olur ve ekonomiyi yönetmek daha sağlıklı yollarla yapılabilirdi. Oysa, şimdi tüm dünya TCMB'nin kendisine ait tek bir dolarının olmadığını, rezerv adı altında gösterilenin takas yoluyla edinilmiş ödünç rezervler olduğunu biliyor. Bu da yabancıları caydırıyor, var olanları kaçırıyor, hele ki 19 Mart'ta gerçekleştirilen akıllara zarar TCMB başkan yönetim değişikliği ile ipin ucu iyice kaçmış durumda. Artık kaçan güveni toparlamak daha zor ve ekonomi hem yüksek faizin hem de yüksek dövizin ateşi altında.

TCMB'nin yasa ve yönetmeliklerine aykırı biçimde eritilen dövizler, mutlaka resmi soruşturmaya konu olmalı, özellikle bu satışlarda özel kayırmalar, "Adrese teslim" tahsisler varsa, ortaya çıkarılmalıdır. ◀◀